До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.04
Національної академії внутрішніх справ України
(03035, м. Київ, площа Солом'янська, 1)

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Гусарова Костянтина Володимировича на дисертацію Маруних Ганни Ігорівни на тему: «Затягування цивільного процесу: сутність, правові наслідки та способи запобігання», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право (галузь знань – 081 Право)

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Метою цивільного судочинства є своєчасне відновлення порушених, невизнаних або оспорюваних цивільних прав або охоронюваних законом інтересів. В той же час реалізація зазначених положень підчас ускладнюється різноманітними зловживаннями процесуальними правами. У зв'язку з цим слід відмітити, що затягування цивільного процесу є однією з форм таких зловживань. Не випадково увага законодавця, що більшою мірою реалізована у змісті оновленого ЦПК України, встановлена на законодавче закріплення врегулювання нормативних перешкод для зловживання процесуальними правами і, зокрема, з метою перешкоджання затягуванню розгляду справ судами цивільної юрисдикції.

У вітчизняній науці цивільного процесуального права бракує досліджень, зокрема дисертаційного рівня, де б досліджувались різноманітні питання, пов'язані із затягуванням розгляду цивільних справ. Виходячи з цього обрання теми дисертаційного дослідження з боку Г.І.Маруних є своєчасною та актуальною.

Вказаний напрямок наукових досліджень є актуальним також враховуючи нагальну потребу в дослідженні нових процесуальних норм при прийнятті в новій редакції Цивільного процесуального кодексу України. Зміст роботи свідчить про те, що Г.І. Маруних при її підготовці уважно віднеслась до характеристики нових правил вчинення процесуальних дій, зокрема тих, що стосуються предмету дисертації.

ВРСДЗ НАВС
Вх. № 538
"18" 02 2019 р.
кількість аркушів:
осн. док. 10 додаток –

Зміст дисертації свідчить про сумлінність авторки та її обізнаність не лише в науково-дослідній сфері, але і в особливостях та деталях практичної реалізації дій та бездіяльності, спрямованих на затягування цивільного процесу. З цього боку робота Г.І.Маруних може стати своєрідним «посібником» не тільки для науковців, але і для практичних працівників, в якому містяться положення про методику своєчасного та дієвого виявлення таких затягувань та запобігання їм.

Актуальність теми роботи, що рецензується, обумовлена і увагою авторки до дослідження затягування цивільного процесу в різних провадженнях цивільного судочинства, що робить дисертацію цілеспрямованою до характеристики не лише відповідних норм цивільного процесуального права, але і дослідження чисельних матеріалів цивільних справ та судових рішень на предмет аналізу причин на способів такого затягування. І наукові розробки Г.І. Маруних, що оприлюднені в тексті дисертації та наукових працях, котрі відображають основні здобутки авторки, займають в ньому належне позитивне місце. Тому обрання вказаного напрямку наукового дослідження дисертанткою з допомогою наукового керівника є цілком виправданим.

Зазвичай в науковій літературі винуватими у затягуванні процесу розглядались учасники справи. Однак здобувачка наукового ступеню в якості суб'єкта вчинення таких дій чи бездіяльності розглядає суд тієї чи іншої інстанції, в провадженні якого перебуває цивільна справа (підрозділ 2.2 дисертації). Це також підкреслює актуальність обраної теми з позиції судової практики Європейського суду з прав людини. В цьому органі, юрисдикція якого визнана Україною, розглядаються чисельні випадки порушення органами судової влади України термінів розгляду справ. Однак, підкреслюю, в науковій літературі суд як винувата особа у затягуванні розгляду справи зазвичай не розглядається.

Результати дисертаційного дослідження заслуговують на використання у науково-дослідній роботі, а також у навчально-методичній роботі при викладанні не тільки цивільного процесу України, а й спецкурсів про

особливості розгляду окремих категорій цивільних справ та зловживання процесуальними правами.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій зумовлюється належним науковим ступенем та високим рівнем обґрунтованості висновків та результатів дисертаційного дослідження.

Позитивним при підготовці дисертаційного дослідження є те, що авторкою в роботі велика увага приділяється дослідженню історичних та порівняльно-правових засад затягування цивільного процесу. Привертає увагу також багата методологічна база дослідження, з чим також пов'язана обґрунтованість необхідності дослідження вказаного інституту. При цьому, враховуючи об'єкт дисертаційного дослідження, цікавими уявляються роздуми здобувачки наукового ступеня щодо внесення чисельних пропозиції до змін у діючі норми Цивільного процесуального кодексу України (стор. 20, 96, 115 та інші дисертації).

Аналіз матеріалів судової практики призводить авторку до справедливого висновку відносно того, що при визначенні строку здійснення тих чи інших процесуальних дій або розгляду справи в цілому суд має керуватися з одного боку строками, встановленими цивільним процесуальним законом для суду як граничними, а з іншого враховувати принцип пропорційності як загальну засаду, яка виключає невиправдане зволікання в розгляді справи (стор. 92 дисертації). Про обґрунтованість наукових положень свідчить і критичне ставлення Г.І. Маруних до окремих положень оновленого цивільного процесуального законодавства (наприклад, стор. 92 дисертації), а також, як зазначалось вище, порівняльно-правовий аналіз з законодавством інших держав (стор. 47-60 дисертації), що є цікавим та прикрашає роботу.

Обґрунтовуючи наукові положення, авторка робить справедливий висновок про наявність міжнародного та національного рівнів запобіганню затягуванню процесу. При цьому зазначає, що змістом міжнародного рівня є два елементи: нормативний, що полягає в забезпеченні права на розгляд справи впродовж розумного строку в міжнародних нормативно-правових актах як

загальнонаціонального, так і регіонального характеру; та юрисдикційний, який, проявляється, зокрема, в діяльності Європейського суду з прав людини та інших наднаціональних установ (стор. 50, 51, 61, 62 дисертації).

Про обґрунтованість наукових положень свідчить і погляд на окремі аспекти предмету дисертаційного дослідження через призму принципу концентрації цивільного процесу (стор. 55 дисертації). У зв'язку з цим слід відмітити, що теорія концентрації процесу отримала розвиток нещодавно, має декілька поглядів щодо її змісту. Справедливість приділення уваги вищевказаному принципу підтверджується обґрунтуванням його особливостей, викладеним в одному з наукових юридичних видань, котре є складовим наукової бази цитування Web of Science. Однак в цій роботі звертається увага як на позитивні, так і на негативні риси концентрації цивільного процесу. До його позитивних моментів, безумовно, відноситься скорочення розгляду і вирішення цивільних справ, зниження кількості судових засідань у справі, скорочення судових витрат. До недоліків концентрації судового процесу раніше відносилось ускладненість накопичення всього фактичного матеріалу в одному судовому засіданні, особливо у випадку розгляду складної справи з декількома юридичними вимогами. Цей недолік є актуальним і сьогодні.

Наступний мінус полягає в тому, що при добросовісній поведінці однією із сторін по концентрованому наданню процесуального матеріалу до суду та зловживанню процесуальними правами і обов'язками іншою стороною виникає дисбаланс, в якому з високим ступенем вірогідності страждає добропорядний учасник процесу. В цьому випадку від суду вимагається усунення дій, що перешкоджають нормальному руху процесу. Серед негативних рис концентрації у високоорганізованому цивільному процесі деяких держав також визнають розголошення інформації та доказів опоненту поза його бажанням та за межами необхідних для розгляду справи кордонів.[1]

Ступінь обґрунтованості наукових положень засвідчують висновки дисертантки, зроблені нею за результатами роботи над дослідженням. Разом з

---

[1] Борисова В.Ф., Халупа Р. Концентрация гражданского процесса в России и Чехии //Вестник гражданского процесса. – 2008. – Т.8. - №5. – С. 162, 163

тим, про позитивне значення дисертації свідчить ґрунтовний аналіз як цивільного процесуального законодавства, так і наукової літератури різних часів щодо теми дисертаційного дослідження, а також багате наповнення дисертації матеріалами судової практики та оперування іншомовною літературою.

Знайомство із науковою працею Г.І. Маруних дозволяє прийти до висновку про відсутність у дослідженні привласнення авторства чи чужого твору науки та про відсутність випадків використання у тексті вказаної наукової роботи чужого твору чи його частини без посилання на автора.

Достовірність та наукова новизна здобутих результатів обумовлюється досягненням вирішення заявлених наукових завдань. Елементи наукової новизни дослідження повною мірою відображені у змісті дисертаційного дослідження і підтверджені ґрунтовними висновками дисертантки. Особливу увагу варто звернути на наступні теоретичні положення та висновки, сформульовані авторкою.

Так, заслуговує на підтримку позиція авторки про те, що до правил стосовно запобігання затягуванню цивільного процесу, передбачених ЦПК України в редакції 2017 року, слад віднести: 1) встановлення процедури скороченого позовного провадження; 2) встановлення строків для зміни предмета або підстав позову, зміни позовних вимог, залучення співвідповідача чи заміни відповідача, залучення третіх осіб; 3) встановлення строків подання доказів та заяв по суті справи; 4) можливість проведення експертизи на замовлення учасників справи; 5) встановлення наказного провадження та заочного розгляду справи; 6) вдосконалення заходів процесуального примусу, в тому числі запровадження штрафів за зловживання процесуальними правами учасниками судового процесу чи порушення їхніх процесуальних обов'язків; 7) запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Водночас, як випливає із проведеного дослідження, окремі із вказаних правил, зокрема встановлення штрафів за зловживання цивільними процесуальними правами, що призводять до затягування цивільного процесу,

встановлення попереднього обміну заявами по суті справи, не є невідомими цивільному процесу України, а є історично сформованими та такими, що послідовно застосовувалися в процесі розвитку цивільного процесуального законодавства (стор. 46 дисертації).

Уявляється цікавими фрагмент дисертації, в якому зазначається, що термінологічна невизначеність не є нормальним станом речей, як з наукової точки зору, так і з точки зору ефективної юридичної практики (стор. 64 дисертації). На думку Г.І. Марунич, вказані розуміння поняття «затягування цивільного процесу» не повно відображають зміст того явища, яке є предметом її дослідження, та не охоплюють всіх його складових. Зокрема, визначення цього поняття через мету зловживання цивільними процесуальними правами не визначає конкретний зміст явища, що розглядається. Це ускладнює, в цілому, кваліфікацію дій особи як зловживання процесуальними правами. Крім того, вона зауважує, що «зловживання цивільними процесуальними правами з метою затягування цивільного процесу» та «затягування цивільного процесу» не є тотожними поняттями, оскільки затягування цивільного процесу може бути відсутнє навіть у випадках зловживання цивільними процесуальними правами суб'єктами, залученими в цивільний процес. У той же час затягування цивільного процесу може здійснюватися, як вказується у дослідженні, не лише шляхом зловживання процесуальними правами, а й іншими способами. (стор. 66 дисертації).

Позитивною рисою дисертації є і те, що її авторка аналізує питання змісту затягуванням цивільного процесу учасниками справи. На її думку, котру визнаємо вірною, до цього слід віднести такі діяння учасників справи, які призводять до невиправданого зволікання у вчиненні процесуальної дії і відтермінування ухвалення рішення, яким закінчується розгляд справи, і при цьому: 1) не потребують погодження з боку суду або 2) формально відповідають вимогам, які встановлюються для вказаної процесуальної дії, а тому в суду відсутні підстави для відмови в їх погодженні (наприклад, заявлення клопотання про призначення експертизи в конкретній справі при

усвідомленні того, що вказана експертиза не спростує докази, надані іншою стороною). З іншого боку, бездіяльність учасників справи, що призводить до зволікання у вчиненні процесуальної дії чи ухвалення судом рішення, яким закінчується розгляд справи, завжди буде затягуванням цивільного процесу (стор. 104 дисертації).

До позитивних рис дисертації слід віднести і звернення авторкою уваги на те, що сутність затягування цивільного процесу шляхом зловживання процесуальними правами в процесі доказування полягає у тому, що реалізація цих прав не є необхідною для прийняття обґрунтованого рішення, оскільки не має наслідком приєднання до матеріалів справи належних, допустимих, достовірних доказів, і призводить до зволікання у вчиненні процесуальної дії чи ухвалення судом рішення, яким закінчується розгляд справи (стор. 109 дисертації).

Разом з тим, достатньо аргументовано авторка доводить наукову позицію про доцільність усунення попереднього етапу розгляду заяви про відвід самим судом, що розглядає справу, і встановлення правила, за якого заява про відвід буде розглядатись іншим суддею, який не входить до складу суду, який розглядає справу. Іншим проблемним аспектом розгляду заяви про відвід самим суддею, якому цей відвід заявлено, Г.І.Марунич вважає задоволення необґрунтованих заяв про відвід, у тому числі в разі заявления відводу на підставі суб'єктивних критеріїв у розумінні ЄСПЛ (стор. 115 дисертації).

Обґрунтованими є висновки дисертантки відносно того, що процесуальні строки на апеляційне оскарження таких ухвал не є об'єктивно обумовленими, що створює умови для затягування цивільного процесу, а тому обґрунтованим, на думку здобувача наукового ступеню, є скорочення строку апеляційного оскарження вказаних ухвал суду до 5 днів, що позитивно відзначиться на забезпеченні своєчасного розгляду цивільних справ (стор. 116 дисертації).

Дисертанткою описуються випадки затягування цивільного процесу, що відбуваються внаслідок порушення процесуальних обов'язків та зловживання процесуальними правами з боку інших учасників справи (підрозділ 2.4

дисертації). Ознайомлення із змістом цієї частини дисертації свідчить про обізнаність авторки у особливостях різноманітності форм затягування цивільного процесу з боку різних суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин.

Разом з наведеним вище, визначення на сторінках 176-190 дисертації способів запобігання затягування цивільного процесу доповнює попередні висновки авторки відносно вдосконалення законодавчих механізмів та практики застосування подолання форм такого затягування. При завершенні роботи здобувачкою наукового ступеню обґрунтовується наявність організаційних (певною мірою законодавчих) та процесуальних прийомів запобігання затягуванню цивільного процесу (стор. 179-181 дисертації). Доволі цікавими є і роздуми Г.І.Маруних про класифікацію недоліків цивільного процесуального законодавства у сфері запобігання затягування цивільного процесу (стор. 184-186 дисертації).

Дисертації притаманні і інші, не менш цікаві висновки, зроблені авторкою в результаті дослідження.

У висновках до кожного з розділів та до дисертаційного дослідження в цілому дисертантка чітко та повно в логічному сенсі виклала основні здобутки авторського дослідження.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Наукові здобутки дисертантки підтверджуються та повною мірою відображаються в її наукових публікаціях. Їх кількість відповідає встановленим вимогам. Про сумлінність дисертантки при підготовці дисертаційного дослідження слід визнати і її прагнення до розширення «географії» оприлюднених за темою дисертації робіт, про що свідчить прийняття до друку тез її виступів до збірнику публікацій наукового заходу, що відбувався за межами України. Наукові публікації висвітлювались у оприлюднених п'яти наукових статтях та доповідались на чотирьох наукових конференціях, про що свідчать тези виступів Г.І. Маруних.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту. Дисертаційному дослідженню, що рецензується, притаманні і деякі дискусійні положення, з якими важко чи не можливо погодитись.

По-перше, в тексті дисертації авторка, характеризуючи форми та способи подолання затягуванню цивільного процесу, в окремих випадках досліджує окреме провадження в якості об'єкта можливого зловживання (наприклад, стор. 80, 157-159 дисертації). У зв'язку з цим потребує подальшого пояснення дисертантки про доцільність та, головне, про практичний сенс у затягуванні розгляду справ окремого провадження, оскільки, на думку рецензента, відсутність в окремому провадженні спору про право цивільне навряд чи викликає необхідність зловживати як заявнику, так і заінтересованій особі у формі затягування розгляду цієї категорії справ.

По-друге, уявляється спірною позиція Г.І.Маруних стосовно можливості віднесення авторкою до затягування цивільного процесу таких дій суду, як право відкрити чи відмовити у відкритті провадження у справі, право закрити провадження по справі, передати справу на розгляд іншого суду у випадку подачі заяви до суду з порушенням правил підсудності, право суду на відкриття апеляційного провадження (стор. 88 дисертації). Таке непорозуміння з позицією здобувачки пояснюється тим, що суд при реалізації вказаних повноважень не вчиняє затягувань цивільного процесу, а реалізує покладені цивільним процесуальним законодавством повноваження по вчиненню вказаних дій.

По-третє, навряд чи можна погодитись із дисертанткою щодо необхідності запровадження обов'язкового досудового порядку врегулювання спору та встановлення негативних наслідків ухилення від цього (стор. 96 дисертації). Це пояснюється встановленням можливості дії досудового порядку врегулювання спорів або за домовленістю сторін, або встановленням обов'язковості цього при вирішенні окремих категорій цивільних справ.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам. Вищенаведені спірні положення мають дискусійний

характер і не впливають на високий рівень дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, яка рецензується.

Спірність окремих положень, про які мова іде вище, притаманна будь-якій творчій роботі, зокрема науковому дослідженню, представленому на здобуття наукового ступеню. Тому авторці пропонується в подальшому здійснити творчий пошук науково-аргументованих відповідей на висловлені запитання та спірні положення даної роботи.

Зміст дисертації в повній мірі відповідає змісту автореферату.

Дисертаційне дослідження Г.І. Марунич на тему «Затягування цивільного процесу: сутність, правові наслідки та способи запобігання», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право (галузь знань – 081 Право) і автореферат дисертації за змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням та оформленням відповідають вимогам пунктів 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами).

На підставі викладеного вважаю, що здобувачка вказаного наукового ступеня, Марунич Ганна Ігорівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право галузі знань 081 «Право».

18.02.19 р.
Офіційний опонент:
доктор юридичних наук,
професор, завідувач кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого Гусаров К.В.

Підпис Гусарова К.В.
Засвідчую
Нач.ВК
«18» 02 2019 р.